

ПАДЗЕІ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ НА МАЗЫРШЧЫНЕ ПА СТАРОНКАХ ВАЕННАГА ДРУКУ

У артыкуле дадзена характарыстыка матэрыялаў ваеннага перыядычнага друку “Большэвік Палесся” і “За Радзіму”. Прыведены ўспаміны сведкаў падзей перыяду акупацыі (1943-1944гг.) на Мазырышчыне. Успаміны друкуюцца ў аўтарскай рэдакцыі.

У час Вялікай Айчыннай вайны на Мазырышчыне выдавалася некалькі газет. З 14 лютага 1943 года па 5 студзеня 1944 года выходзіла газета «Большэвік Палесся» – орган Палескага абкама і Мазырскага ГК КП(б)Б, выданне Палескага абкама КП(б)Б. Пад час акупацыі выйшла 80 нумароў агульным тыражом 80 тысяч экзэмпляраў. Вялікую арганізацыйную і творчую ролю ў выпуску газеты адыграў яе рэдактар Каплан Гірш Лейбавіч.

Газета выдавалася пад лозунгам “Смерць нямецкім акупантам”. У перадавых артыкулах газеты таго часу друкавалі загады Вярхоўнага Галоўнакамандуючага і Указы Прэзідыума Вярхоўнага Савета ССР аб перамогах над ворагам, сведчанні аб ўзнагародах герояў Айчыннай вайны. Навіны з перадавой змяшчаліся ў рубрыках “Прачытай і перадай другому,” “На франтах Айчыннай вайны” і інш. Другая старонка газеты паведамляла аб барацьбе партызан і падпольшчыкаў, карэспандэнты – жывыя сведкі - паведамлялі аб зверствах фашыстаў, друкавалі артыкулы аб перамогах савецкіх войск на франтах.

Так, напрыклад, апісаў крываваю трагедыю Лельчыцкага раёна партызан Уладзімір Б.: “У страшную пустыню ператварылі немцы Лельчыцкі раён. Усюды, дзе ступіла нага гітлераўскага бандыта, засталіся адны папялішчы і груды чалавечых касцей, сведкі крывавай трагедыі. Немцы спалілі ўвесь раён не пакінуўшы ніводнага жывога месца. Насельніцтва раёна альбо знішчана, альбо пагнана на катаргу ў Германію. Тыя, якім удалося уцячы ад фашыстаў, засталіся без прытулку, без усякіх сродкаў да існавання. У вёсцы Глушкавічы бандыты сякерамі і нажамі забілі больш 400 грамадзян. Селяніну Васілю Бурому фашысты спачатку адрэзалі вушы, потым нос, язык, рукі, абпалілі бараду і беспрытомнага павесілі. Такому ж катаванню падвергся Швед Рыгор. Яму адрэзалі вушы, выламалі пальцы, а потым спалілі на агні. Асабліва па-зверску аднесліся фашысты да старых і дзяцей. Працоўныя Лельчыцкага раёна ніколі не забудуць гэтай крывавай трагедыі” [1, 238].

“У сваім садызме немцы дайшлі да таго, што пачалі забіраць кроў у нашых жанчын і дзяцей для сваіх салдат і афіцэраў. У Калінкавічах яны аб’явілі, што будуць аказваць медыцынскую дапамогу насельніцтву. Калі грамадзянка М. звярнулася за такой дапамогай, нямецкі ўрач даў ёй

сонных парашкоў, а потым у соннай адняў многа крыві. У Мазыры фашысты скарысталі для гэтага некалькі сот дзяцей, бацькі якіх загнаны на нямецкую катаргу. У гэтых дзяцей па некалькі разоў бралі кроў. Абяссілеўшых немцы расстрэльвалі. Многія дзеці самі памерлі ад фашысцкіх аперацый”, – пісаў П. Міхась [1, 238].

Пра злачынствы немцаў у Ельскім раёне паведамляў Лук’ян П.: “У вёску Жукі Качышчанскага сельсавета немцы загналі да 2000 жанчын, старыкоў і дзяцей з навакольных весак, а там усіх пастралілі. Трупы закатаваных былі кінуты ў сіласныя ямы і студні. Такі ж лёс напаткаў сялян вёсак Заводны Остраў і Забалацце Махнаўскага сельсавета. Быццам для вывазу ў Германію, сотні мірных жыхароў былі загнаны ў вялікія лясныя масівы і там расстраляны” [1, 238].

Алесь З. у артыкуле “Трагедыя аднаго дня “успамінаў: “Ніколі не забудзецца дзень 22 лютага 1943 года. У люты мароз загналі бандыты 57 сем’яў у халодны хлеб. Раздзетыя нагала людзі мерзлі і чакалі сваёй смерці. 19 грудных дзяцей памерлі на руках у сваіх матак. 87 чалавек падвергліся дзікім катаванням у будынку дзіцячага сада. Назаўтра раніцай іх усіх расстралялі. Месцам расстрэла была фізкультурная пляцоўка Азарыцкай сярэдняй школы “[1, 230].

Асаблівая ўвага на старонках газет надавалася матэрыялам аб дзейнасці народных мсціўцаў – помсца партызанамі гітлераўскім катам-людоедам у розных кутках Мазыршчыны. У кожным нумары газеты друкаваліся звесткі аб дзейнасці партызан. “Група партызан з атрада таварыша Б. зрабіла дыверсію на чыгунцы. Узарвала палатно працягласцю 1,65 кіламетра. Рух паяздоў на гэтым участку быў спынены на 6 гадзін. За час сваёй дзейнасці падрыўная група партызанскага атрада таварыша А. пусціла пад адкос 7 эшалонаў з жывой сілай і тэхнікай ворага. Акрамя гэтага, падрыўнікі ўзарвалі адну вадакачку і тры чыгуначныя масты”. “Бронебойчыкі Н-скага партызанскага атрада абстралялі нямецкі эшалон. Паравоз выведзены са строю. Знішчана многа гітлераўцаў” [1, 226].

Бадай у кожным нумары газета змяшчала звесткі пра дапамогу мясцовых жыхароў партызанам.

“Натхнёныя перамогамі Чырвонай Арміі сяляне вёскі П. перадалі партызанам 15 тон хлеба”, “За адзін дзень сяляне вёскі Л. прывезлі ў партызанскі атрад Івана Нікалаевіча 3,5 тоны зерня. Адзін з ініцыятараў дапамогі партызанам Яўмен К. прывёз 15 пудоў хлеба, сялянка Вера Б. – 10 пудоў” – пісаў партызан К. Якаў [1, 236].

На старонках газеты рэгулярна друкаваліся звесткі пра ўзнагароджанні ордэнамі партызан Беларускай ССР і членаў арганізацыі “Маладая гвардыя”, пра натхнёныя перамогі Чырвонай Арміі на ўсіх франтах вайны. Шмат пісалася пра веру, высокі духоўны агонь сэрцаў

змагароў за волю свайго роднага краю, нязломны гарт душы мужных патрыётаў, якія не сталі перад ворагам на калені, а, ахвяруючы сабой, уратавалі Радзіму ад рабства. Пра гэта пісалі ў сваіх вершах народныя паэты Беларусі Янка Купала і Якуб Колас, радкі з якіх таксама друкаваліся на старонках “Большэвіка Палесся”.

У верасні 1943 года выйшаў першы нумар газеты “За Радзіму” – орган Мазырскага РК КП(б)Б, выданне Мазырскага РК КП(б)Б. Рэдактарам яе быў Басак Уладзімір Яфімавіч. Ужо ў першым нумары на першай старонцы газеты змяшчаліся звесткі аб жудаснай карціне злачынстваў у Мазыры: “Прышоў немец. Усё разрушыў. Больш 900 чалавек замучылі гестапаўцы. Няма таго дня, каб у Мазыры не расстралялі 20–30 чалавек. Расстрэльваюць за ўсё: за нявыхад на работу, за нявыплату кватэрнай платы, за адказ ехаць у Германію, за распаўсюджванне чутак аб набліжэнні Чырвонай Арміі і г. д. Жудасныя дні перажывае Мазыр” [1, 313].

Побач з апісаннямі злачынстваў аўтары ўсялялі надзею на хуткае вызваленне: “Воіны доблеснай Чырвонай Арміі ідуць да нас, і над родным Мазыром запалымнее Чырвоны сцяг – сцяг жыцця, шчасця, радасці і свабоды. Працоўныя мазыране! Адпомсцім гітлераўцам за акрываўлены Мазыр! Біце фашысцкую погань і ўдзень і ноччу! Не выпусцім жывым ні аднаго гітлераўца з Мазыра! Мазыр быў і будзе савецкім! Смерць нямецкім акупантам!” [1, 313].

Цяжка жылося працоўным Мазыра падчас акупацыі. Сведкі паведамлялі пра тое, што размяшчаючыся ў горадзе, немцы высялялі жыхароў з дому за 2–3 гадзіны. Браць што-небудзь з абсталявання жыхарам забаранялі, і людзі пакідалі ў сваіх кватэрах мэблю, бялізну, пасуду і іншыя рэчы. Усё гэта потым падбіралі гітлераўцы. Хлеба выдавалі на працаздольнага чалавека па 200 грамаў, і гэта быў у большасці сурагатны і амаль непрыгодны да ўжывання прадукт. Фашысты хапалі безабаронных людзей на вуліцах і ў дамах. Больш за тысячу працаздольных мазыран было вывезена на катаргу ў Германію. Аўтар артыкула “Пры новым парадку” В. Майскі называе прозвішчы здраднікаў – Дубаўца, Клокава, Такарскага, Халоднага, якія паслалі на смерць не аднаго савецкага чалавека.

Газета паведамляла аб тым, што цэлыя кварталы горада былі аплецены калючым дротам, і немцы ператварылі Мазыр у канцэнтрацыйны лагер. На плошчы Леніна была ўстаноўлена шыбеніца. На ўсё жыццё засталася ў памяці В. Майскага 20-га верасня 1942 года. Ён пісаў: “Раніцай у нядзелю немцы аб’явілі, што ў 2 гадзіны дня ўсе жыхары Мазыра павінны сабрацца на гарадскую плошчу па важным пытанні. За няяўку віноўныя будуць карацца па законах ваеннага часу. Бледныя, схудалыя цягнуліся да плошчы гараджане. Але які жудасны малюнак яны ўбачылі!

Сярод плошчы стаяла шыбеніца, і на ей гойдаліся землякі. Горад злавеснаа замер. Толькі жандары, пастукваючы каванымі ботамі, расхаджвалі па хутка апусцелых вуліцах і любаваліся сваёй ахвярай” [1, 314].

“Прышлі немцы, і горад замер. З першага дня яны знішчалі помнікі культуры. Разрабавалі багацейшыя кабінеты педвучылішча. Апустошылі гарадскую бібліятэку. Высеклі парк. Не пашкадавалі і стагодніх дрэў на брацкіх магілках. Ад такіх вуліц, як Пушкінская, Саэта, Рамашоў Роў і інш., засталіся толькі назвы. Лепшыя памяшканні горада гестапаўцы ператварылі ў турэмныя засценкі. Жудасную карціну апісала, вырваўшыся з фашысцкай турмы, Таня К. “Кроў стыне ў жылах ад жудасных здекаў з савецкіх людзей. Пры “СД” ёсць спецыяльна абсталяваны пакой з падвяснымі рамянямі для вырывання рук і ног у жывога чалавека. Дошка, якую накладваюць на грудзі і б’юць двухпудовай гірай, крукі для выломвання рэбраў і іншыя сярэдневяковыя інструменты для катаванняў. Днём і ноччу даносяцца нечалавечыя крыкі з пакоя – душагубкі. Днямі групу “палітычна ненадзейных” ээсаўцы прымусілі выкапаць сабе магілу, а потым жывымі засыпалі зямлёю”. Аблавы на базарах і вуліцах сталі звычайнай з’явай для мазыран. Жыхары горада баяліся паказацца на вуліцу каб не быць схопленымі і гвалтоўна адпраўленымі ў Германію. Не ведаў наш старажытны Мазыр за час свайго існавання такіх цёмных і жудасных дней, якія перажывае Мазыр зараз”, – пісаў у сваім артыкуле А. Васільеў [1, 314].

Прыведеныя факты даюць магчымасць уявіць “жудасную праўду вайны”. Відавочна, як самая вострая і моцная ідэалагічная зброя, падпольны і партызанскі друк на Мазыршчыне здзейсніў сваю станоўчую гістарычную ролю арганізатара і трыбуна патрыятычнай прапаганды ва ўсенароднай барацьбе супраць ворагаў.

Газеты “Большэвік Палесся”, і “За Радзіму”, якія друкаваліся і выходзілі ў найцяжэйшых умовах вайны, каб несці баявы запал у масы, інфармаваць нескаронае насельніцтва аб падзеях вайны, унеслі свой вялікі ўклад у перамогу над ворагам.

Выкарыстанне матэрыялаў ваеннага перыядычнага друку пры выкладанні гісторыі ў школе можа стаць надзейным сродкам патрыятычнага і грамадзянскага выхавання сучаснай моладзі.

Літаратура

1. Стэфановіч, А.В. І паўстаў народ.../ А.В. Стэфановіч, В.А. Рабкоў. – Мінск: БелЭН, 2005. – 640 с.
2. Каплан, Г.Л. Выпрабаванне мужнасцю / Г.Л. Каплан // Літ. і мастацтва. – 1975. – 10 студз. – С.13.